

7. Шубіна О. А., Назаров П. В. Организация менеджмента и маркетинга в региональном музее. *Справочник руководителя учреждения культуры*. 2011. № 9. С. 17–35.
8. Дымникова А. И. Философия и технология маркетинга в культуре. *Справочник руководителя учреждения культуры*. 2008. № 11. С. 28–39.
9. Потемкина О. Маркетинг исполнительских искусств: динамика развития и отличительные черты. *Сцена*. 2006. № 5(43). С. 55–56.
10. Акімов Д. Маркетинг мистецтва та інтегровані маркетингові комунікації (реклама, стимулювання збуту, паблік рилейшнз). *Культура і сучасність* № 1. 2019. DOI: 10.32461/2226-0285.1.2019.179648.
11. Іванова О. Маркетинг мистецтва. Виконує мистецька періодика. *Проблеми сучасного літературознавства*. 2014. Вип. 19. С. 18–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prsl_2014_19_4
12. Моголова А. Ю., Соловейчик В. А. Особливості розвитку маркетингу у сфері культури та мистецтв. Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, 2016.
13. Економічна привабливість української культури. Аналітична доповідь. Київ: ФОП Лопатіна О. О., 2019. 112 с.
14. Федець І. Що принесе 2020 рік креативному сектору економіки. *Економічна правда*. 09.01.2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/01/9/655579/>
15. Фірсова С. Г., Ситницький М. В., Маркетинг у сфері культури: навчально-методичний комплекс для студентів спеціальності «Культурологія». Київ. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2015. 80 с.
16. Харчишина О. Маркетинг для митців: поради на час кризи і не тільки. *Житомир.info*. 02.12.2020. URL: https://www.zhitomir.info/post_2813.html

УДК 336.77

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ОЦІНКА СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В БАНКАХ УКРАЇНИ

Н. О. Кучер, Л. В. Юрчишена

Анотація. У статті розглянуто теоретико-правові положення споживчого кредитування в банках України, проведено аналіз чутливості банківського сектору споживчого кредитування до зовнішніх та внутрішніх факторів, здійснено його критичну оцінку.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитний портфель, кредитування, політика банків.

Постановка проблеми. Споживче кредитування є одним із найпоширеніших видів кредиту в економічно розвинених країнах світу. Цей вид кредиту не лише задовольняє споживчі потреби населення, а і впливає на економіку країни, адже підвищує попит на товари та послуги, що є надходженням грошового потоку до бюджету країни шляхом стягнення податків. Завдяки збільшенню обсягів кредитування покращується відношення обсягів споживчих банківських кредитів до ВВП, що досягає рівня розвинених країн. Банки мають змогу не тільки ефективно працювати, а й покращувати політику щодо обслуговування фізичних осіб, що позитивно впливатиме на фінансові результати їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку споживчого кредиту у своїх працях досліджували українські вчені Г. Панова, В. Сусіденко, Л. Добрик, Б. Івасів, С. Мочерний, Л. Тришак, А. Ковальчук, М. Туган-Барановський та іноземні вчені А. Сміт, Р. Котер, Дж. Сінкі, Т. Тук та інші.

Метою статті є визначення теоретико-правових засад споживчого кредитування та критична оцінка споживчого кредитування у банках України.

Виклад основних результатів дослідження. У сучасному світі велику роль в економічній системі відіграють фінансові інститути, адже їх діяльність відображає ефективність економіки держави загалом. Фінансові установи надають тимчасово вільні грошові ресурси тим суб'єктам, які мають цю потребу для реалізації своїх цілей. Вони провадять значну фінансову діяльність, але найбільша їх дохідність саме від кредитних послуг. Кредитна система включає в себе банки, кредитні спілки, ломбарди – це перелік основних кредиторів, які надають кошти фізичним особам на споживчі цілі для купівлі цінних товарів, навчання, відпочинку, лікування тощо [1].

Для визначення теоретико-правових засад варто розглянути підходи вчених до цього поняття, які представлені в таблиці 1:

Підходи до визначення поняття «споживчий кредит»

Джерело	Визначення терміна «споживчий кредит»
Закон України «Про споживче кредитування»	Грошові кошти, що надаються споживачу (позичальнику) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних із підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [2]
Є. В. Кульчицька	Кошти, які надаються фізичним особам на купівлю споживчих товарів і послуг [3]
Л. Добрик	Кредит, який надається фізичним та юридичним особам на споживчі цілі, коли останні опосередковано надають кошти працівникам своєї організації у вигляді централізованого придбання для них квартир, дач, земельних ділянок [5]
А. Д. Дзюбенко	Це відносини економічної власності між кредитором і споживачем щодо отримання кредиторами за надані кошти в тимчасове користування фіз. особам [7]
А. Т. Ковальчук	Кредит, який надається в національній валюті фізичним особам – резидентам на товари тривалого використання, сума якого повертається ануїтетними платежами згідно з умовами кредитного договору [8]
О. І. Лаврушин	Надання грошових коштів, які покривають споживчі потреби фізичних осіб, які кредитуються [4]

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 4; 5; 7; 8]

Дослідивши підходи вчених, можна стверджувати про відсутність єдності підходу до визначення споживчого кредиту. Тому пропонується розглядати споживчий кредит як фінансові відносини, що виникають між кредитором і фізичною особою – позичальником із приводу тимчасової передачі коштів для задоволення споживчих потреб на умовах платності, строкості та поверненості.

Відповідно до підходів, які існують у науковій спільноті для визначення сутності споживчого кредиту, варто виокремити його основні ознаки (рис. 1):

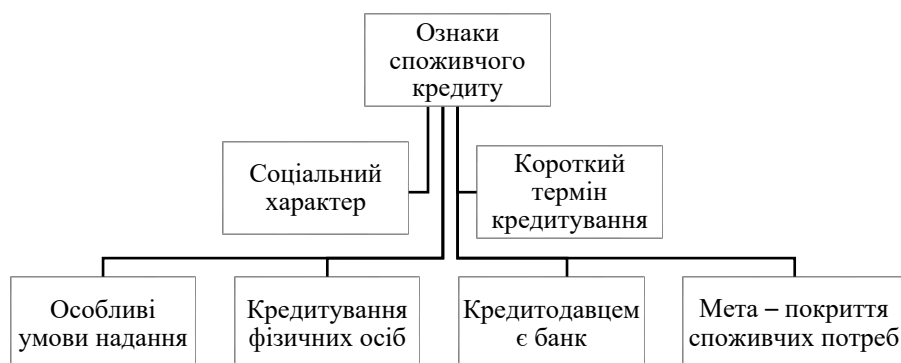

Рис. 1 – Ознаки споживчого кредиту в Україні [6]

Кредиторами у споживчому кредитуванні є банки, адже вони займають найбільшу питому вагу у структурі наданих споживчих кредитів. Банківські установи під час кредитування використовують не власні, а саме залучені кошти: спершу мобілізують кошти у клієнтів, отримуючи тимчасово вільні кошти, і передають їх у тимчасове користування позичальникам, що є ще однією особливістю споживчого кредитування. Отже, позичальниками є фізичні особи, у яких виникла потреба додаткових коштів: звернувшись до банку, вони отримають грошову суму, яку зобов'язуються повернути у встановлені терміни та в межах тих умов, які передбачені у кредитному договорі. Об'єктом кредитування є зазвичай кошти у грошовій формі, що не викликає певних обмежень, які зазвичай є у інших видах кредиту.

Споживче кредитування має соціальний характер, адже дає змогу придбати будь-які продовольчі та непродовольчі блага для задоволення особистих потреб населення, і так підвищити добробут населення та згладити соціальну нерівність. Кредитування сприяє задоволенню попиту населення на товари споживчого вжитку, чим зумовлює розвиток споживчого кредитування у банківській сфері. Адже формується двосторонній процес, де кожна сторона отримує вигоду, водночас банк отримує статус фінансового посередника, який несе відповідальність перед кредиторами, акціонерами та позичальниками. Попри це, банк дотримується усіх

вимог як фінансовий посередник у сфері споживчого кредитування, які встановив Національний банк України у положенні від 5 березня 2018 р. № 23 «Про встановлення вимог до кредитних посередників банків та їх діяльності у сфері споживчого кредитування» [9].

Споживче кредитування має великий вплив не лише на кредитний портфель банку, а й на економіку загалом. У сучасних реаліях існує певний внутрішній і зовнішній вплив на діяльність банківських структур, що призводить до банкрутства та зниження кількості наявних банків. Отже, існує потреба аналізу та оцінки тенденцій, які впливають на банківську систему для усунення негативного впливу цих чинників. За даними Національного банку України в лютому 2022 року кількість діючих банків України становила 71, із них 33 – з іноземним капіталом, а на 1 червня 2022 року кількість банків знизилась до 69, водночас банки з іноземним капіталом також зазнали втрат їх залишилось 31.

Споживче кредитування в Україні характеризується низькою кількістю відкритих кредитів – це пов'язано з високими відсотковими ставками; через доступність споживчі кредити надаються на короткий термін, тому і є найдорожчими, а якщо розглядати кредити на споживчі товари в розстрочку, які надаються у магазинах-партнерах, то відсоткова ставка може бути 0,01 %, або ж надається пільговий безвідсотковий період.

Результати аналізу споживчого кредитування в банках України і тенденції його розвитку є важливим складником покращення економіки держави. Варто розуміти головні взаємозв'язки споживчого кредитування в системі впливу банківської кредитної діяльності (рис. 2):

Рис. 2 – Зв'язки впливу споживчого кредиту на економіку країни

Споживчий кредит має позитивний вплив на економіку країни, а саме – покращення рівня соціальної захищеності населення, тобто виконується найголовніше завдання споживчого кредиту соціального характеру.

Розглядаючи динаміку споживчого кредитування в Україні з 2010 року, можна простежити значні коливання (рис. 3):

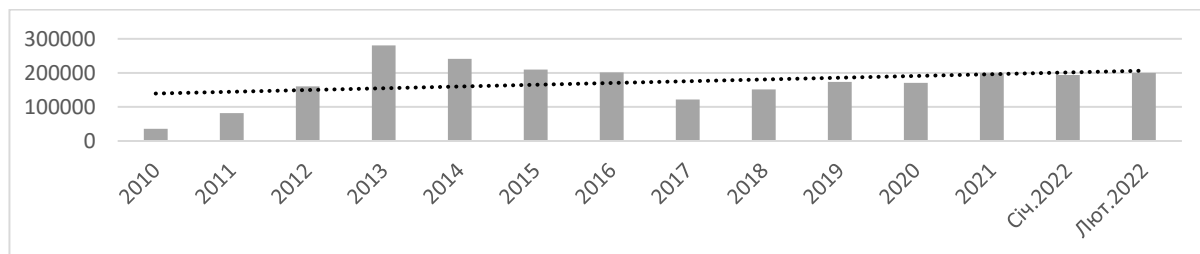

Рис. 3 – Динаміка обсягів кредитування фізичних осіб у 2010–2022 роках, млн грн [10]

Упродовж 2010–2013 років спостерігався стрімкий попит банківського споживчого кредитування, що супроводжується зростанням у 7,9 разів із 35 659 млн грн до 280 490 млн грн, досягнувши максимуму. Зазначені тенденції ґрунтуються на певній стабільності, порівняно з 2008 роком – періодом фінансової кризи, зростанням платоспроможності населення, що зумовило збільшення попиту на споживче кредитування та відновлення довіри населення до банківського сегменту.

У період із 2014 до 2017 року кредитування фізичних осіб суттєво зменшується до 122 066 млн грн у 2017 році, що пов'язано з розвитком нової фінансової кризи внаслідок загострення ситуації на кордоні з Україною, російською агресією та частковою окупацією деяких територій, що спричинило низький рівень платоспроможності населення через скорочування робочих місць.

Протягом 2018–2019 років ринок банківського споживчого кредитування почав поступово відновлюватися. Обсяги споживчого кредитування у банках України активізувалися в декілька разів із 122 066 млн грн у 2017 році до 173 702 млн грн у 2019 році.

Зростання споживчого банківського кредитування спостерігається у 2021 році, зокрема фізичним особам надано 198 682 млн грн, що перевищує суму кредитів на кінець 2020 року на 27 963 млн грн, або 16,4 %, а також більше від обсягу банківських споживчих кредитів станом на кінець 2017 року на 76 616 млн грн, або в 1,6 раза. Варто відмітити зростання питомої ваги споживчих кредитів від усіх кредитів фізичних осіб, які впродовж 2017–2021 років зросли на 13,8 % із 70,1 до 83,9 %. Зазначені тенденції досягнуті завдяки поступовому виходу банків із банківської кризи, зростанню довіри споживачів до банків, адаптації економіки України до карантинних умов. Covid-19 негативно вплинув на розвиток споживчого кредитування, проте адаптація до нових умов функціонування позитивно вплинула на відновлення споживчого кредитування.

Показники темпу приросту банківських кредитів за суб'єктами кредитування (резидентам, нефінансовим організаціям та домашнім господарствам) протягом 2010–2021 років представлено в табл. 2:

Таблиця 2

**Динаміка банківського кредитування резидентам,
нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам (у млн грн)**

Період	Кредити надані	Зміна у річному обчисленні наданих кредитів, %	Кредити, надані нефінансовим корпораціям	Зміна у річному обчисленні, кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, %	Кредити, надані домашнім господарствам	Зміна у річному обчисленні, кредитів, наданих домашнім господарствам, %
2010	732 823	1,3	500 961	8,4	209 538	-13,1
2011	801 809	9,4	575 545	14,9	201 224	-4,0
2012	815 142	1,7	605 425	5,2	187 629	-6,8
2013	910 782	11,7	691 903	14,3	193 529	3,1
2014	1 020 667	12,1	778 841	12,6	211 215	9,1
2015	981 627	-3,8	787 795	1,1	174 869	-17,2
2016	998 682	1,7	822 114	4,4	163 333	-6,6
2017	1 016 657	1,8	829 932	1,0	174 182	6,6
2018	1 073 131	5,6	859 740	3,6	201 102	15,5
2019	971 871	-9,4	744 648	-13,4	212 515	5,7
2020	948 386	-2,4	724 157	-2,8	206 471	-2,8
2021	1 044 049	10,1	752 324	3,9	254 385	23,3

Джерело: складено автором на основі [11]

Результати аналізу, представлені в табл. 2, демонструють нестабільну динаміку наданих кредитів протягом аналізованого періоду. У 2010 році відбулося зменшення кредитування на 13,1 %, порівняно з минулим роком, ця тенденція поширилась і на наступні роки: у 2011 році на 4,0 %, а у 2012 році – на 6,8 %. Нестабільність банківського кредитування припала на після-кризові роки, населення втратило довіру до банківських установ, заробітна плата була низькою, що призвело до низької купівельної спроможності, а отже, – до відсутності попиту на споживчий кредит.

У 2013–2014 роках відбулося збільшення обсягів споживчих кредитів: у 2013 році зростання було на 3,1 %, у наступному році – на 9,1 %. У 2015 році кількість наданих споживчих кредитів зменшилася на 17,2 %, у 2016 році – на 6,6 %, що обумовлено нестабільністю банків, але все-таки після кризи у 2014 році деякі з них пішли з ринку, що дало можливість здорової конкуренції та надання населенню якісних банківських послуг.

Протягом 2017–2019 років кількість наданих кредитів зросла, але показники варіювались, адже населення почало підлаштовуватись під умови сьогодення, частина економіки України почала відновлюватись після кризи, викликані Covid-19.

У 2020 році обсяг споживчого кредитування для населення зазнав зменшення на 2,8 %. Водночас банківські установи швидко пристосувались до цієї тенденції та покращили умови споживчого кредиту, а результат такої діяльності показав приріст кредитування на 23,3 %.

Сучасний стан банківського кредитування населення характеризується стрімким скороченням частки у загальних обсягах кредитування (табл. 3):

Таблиця 3

Структура кредитів, наданих банками у 2010–2021 роках

Роки	Усього	нефінансові корпорації		домашні господарства	
		млн грн	%	млн грн	%
2010	732 823	500 961	68,4	209 538	28,6
2011	801 809	575 545	71,8	201 224	25,1
2012	815 142	605 425	74,3	187 629	23,0
2013	910 782	691 903	76,0	193 529	21,2
2014	1 020 667	778 841	76,3	211 215	20,7
2015	981 627	787 795	80,3	174 869	17,8
2016	998 682	822 114	82,3	163 333	16,4
2017	1 016 657	829 932	81,6	174 182	17,1
2018	1 073 131	859 740	80,1	201 102	18,7
2019	971 871	744 648	76,6	212 515	21,9
2020	948 386	724 157	76,4	206 471	21,8
2021	1 044 049	752 324	72,1	254 385	24,4

Джерело: систематизовано автором на основі [11]

Частка споживчих кредитів, наданих населенню, становить близько 1/4, водночас нефінансовим корпораціям – 3/4. Упродовж 2010–2016 років простежується скорочення кредитування домогосподарств із 28,6 % до 16,4 %, досягши мінімуму. Але починаючи з 2017 року, частка наданих кредитів зростала, що пов'язано з покращенням економіки післякризових років до рівня 24,4 % у 2021 році.

Зменшення обсягу кредитування населення з 2010 до 2016 року, а також постійне зниження частки таких кредитів у загальних обсягах кредитування можна пояснити високою вартістю наданих кредитів, згідно з даними від Національного банку України про середньозважені ставки за кредитами домашнім господарствам (рис. 4). Зростання середньорічних ставок за кредитами домашнім господарствам з 25,2 до 30,6 % упродовж 2010–2016 років призвело до скорочення частки кредитування цього сектору. Зазначені тенденції супроводжуються ризиковістю позичальників, порушенням їх фінансової стабільності, як наслідок – імовірністю неповернення кредитів. У наступні періоди тенденції зберігаються, що супроводжується незначним зростанням до рівня 32 % річних у 2019 році.

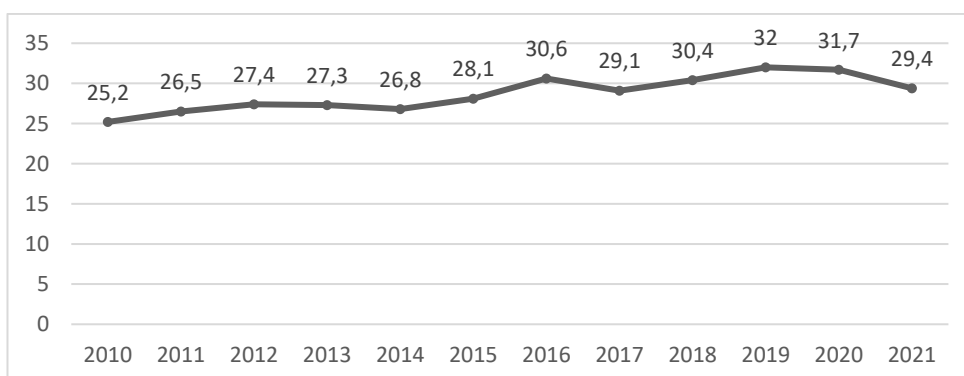

Рис. 4 – Зміна річних відсоткових ставок кредитів, наданих банками домашнім господарствам [10]

Джерело: побудовано автором на основі [10]

Резюмуючи результати, виявлено нерівномірні тенденції надання банківських кредитів фізичним особам, що пов'язано з кризовими явищами, які вплинули на банківську систему. Тенденція обсягів споживчого кредитування почала покращуватись у нашій країні з 2016 року, що обумовлено політикою банківських установ, яка спрямована на задоволення потреб населення та дохідність кредитних операцій банків [10]. Сучасному стану споживчого кредитування фізичних осіб притаманні значні коливання обсягів кредитування, зменшення частки кредитів фізичним особам у загальній сумі кредитів та зростання їх вартості.

Висновки. З огляду на дослідження банківського споживчого кредитування основними проблемами є розвиток інфляційних процесів, зменшення дохідності населення, що призводить до його неплатоспроможності, девальвація національної грошової одиниці, висока вартість споживчих кредитів, недостатність аналізу банками кредитоспроможності позичальників, що призводить до високих кредитних ризиків та обсягів неповернення банківських споживчих кредитів.

Для активізації та успішного розвитку споживчого кредитування банківським установам слід використовувати відсоткові важелі, зокрема зменшити відсоткові ставки за користування споживчими кредитами, що збільшить їх доступність для ширшого кола платоспроможних клієнтів – фізичних осіб.

Abstract. The article examines the theoretical and legal provisions of consumer lending in Ukrainian banks, analyzes the sensitivity of the banking sector of consumer lending to external and internal factors, and makes a critical assessment of it.

Keywords: consumer credit, credit portfolio, lending, bank policy.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про захист прав споживачів» від 01.08.2022 № 1023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023>– 12
2. Закон України «Про споживче кредитування» від 19.08.2022 № 1734. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#n6>
3. Кульчицька Є. В. Споживче кредитування і його вплив на фінанси домогосподарств: збірник. Київ: КНЕУ, 2019. 722 с.
4. Аналітичний огляд ринку споживчого кредитування. 2019. URL: [http://integrumventures.com/files/ Аналіз_ринку_споживчого_кредитування_Україна_лют.2019.pdf](http://integrumventures.com/files/Аналіз_ринку_споживчого_кредитування_Україна_лют.2019.pdf)
5. Добрик Л. Споживчий банківський кредит в Україні: ресурсне забезпечення та ефективність. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8. С. 369–372.
6. Гаврилко Т. О. Споживче кредитування в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського: Економіка і управління*. 2019. Том 30(69). С. 110–115.
7. Алескерова Ю. В., Дзюбенко А. Д. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»* / ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій». Одеса. 2018. № 27(2). С. 87–92.
8. Банківська система України: інституційні зміни та інновації: колективна монографія / Л. О. Примостка, М. І. Диба, І. В. Краснова та ін. Київ: КНЕУ, 2015. 434 с.
9. Положення про встановлення вимог до кредитних посередників банків та їх діяльності у сфері споживчого кредитування. *Національний банк України*. 08.06.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0050500-17#n16>
10. Дехтяр Н. А., Мезинко В. А. Споживче кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Суми, 19–20 листоп. 2020 р.). Суми: Сумський державний університет, 2020. С. 41–44.
11. Статистика фінансового сектору. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>